

музичної виконавської естетики, у відповідності до її призначення, несе певну ідею композитора і довершену концепцію виконавця, творчість яких органічно між собою пов'язана та обумовлюється індивідуальними характеристиками інтерпретатора-виконавця, його професійними навичками, системою цінностей, соціокультурним контекстом тощо.

УДК 781.24:78.03(4)

*Георгій БІЛОНЕНКО,
Євген КОРОЛЬКОВ
(Кривий Ріг, Україна)*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НОТНОГО ЗАПИСУ В МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Чітких хронологічних даних щодо виникнення системи нотного запису в контексті мистецтвознавства на сьогоднішній день не встановлено, але дослідження багатьох вчених доводять, що її витoki беруть свій початок ще з античних часів, коли сталих записів як певної системи ще не було, але існували різноманітні спроби щодо їх визначення. Така система нотного запису музики в наукових джерелах визначається як «нотація». Т. Пляченко під даним поняттям визначає сукупність графічних знаків, призначених для запису музики [4, 175]. За визначенням Ю. Локаревої нотацію слід ототожнювати з нотним письмом [2, 95].

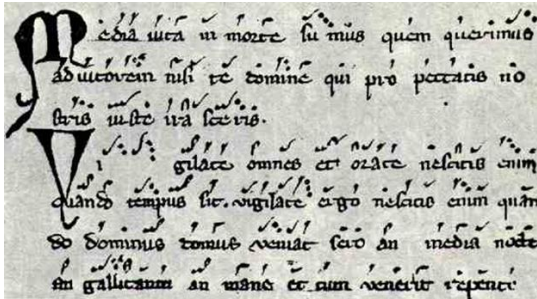
Щодо розвитку системи нотацій у період античності слід зазначити, що звуки у цей час записувалися у вигляді окремих графічних позначок, які були створені безпосередньо самими музикантами-виконавцями та мали суто індивідуальний характер. Отже, даний запис не створював окремої сталої системи та не сприяв розповсюдженню музичної інформації для наступних поколінь та на далекі відстані. Усі ці позначки мали вигляд окремих графічних зображень (рисок, крапок, геометричних фігур) які передавали суб'єктивний настрій окремого музиканта та для інших не були відомими.

Після падіння Риму у 476 році Доба античності припиняє своє існування та на її зміну приходить період середньовіччя,

загальні риси якого визначаються заборонаю інструментальної музики та домінуванню хорового співу як механізму для здійснення релігійних культів церкви. Так, приблизно у період VIII – IX століть виникає більш досконала система, так званий *невменний нотний запис*. Невменний запис передбачав використання певних знаків – *невм*.

Невменний запис як система фіксації музичних звуків прийшов до Західної Європи з Візантії. Перші зразки невменого запису позначалися над літературним текстом. Невми наочно демонстрували рух мелодії вгору або вниз над літературним текстом. Деякі позначення відповідали одному звуку, другі, що було характерно для системи музичних ладів – відповідали цілій послідовності з декількох звуків. Один з таких зразків системи нотного запису, який був розповсюджений у західноєвропейській музичній культурі доби Середньовіччя ми можемо побачити у прикладі 1.

Приклад 1.

Слід зазначити, що історичний досвід використання невменого запису, як відповідної системи фіксації музичного смислового змісту має низку своїх недоліків, пов'язаних, насамперед, з тим, що не мав можливості передавати точну фіксацію висоти музичного звуку а також, зображувати співвідношення між інтервалами різних звуків, тому виникали проблеми щодо передачі точного інтонування мелодійної лінії, недостатнього вираження тривалості музичного звуку, визначення метроритмічного руху та інше.

Як наслідок ліквідації вищезазначених недоліків раннього невменого запису та з метою подальшого вдосконалення нотної системи у країнах Західної Європи на початку XI століття виникає реформа нотного письма у музичному мистецтві, яку започаткував монах бенедиктинського монастиря, італійський музикант, теоретик та педагог *Гвідо д'Арецо* (близько 992 – 1050 рр.). Важливим нововведенням Гвідо д'Арецо, яке враховується як його відкриття було впровадження шестиступеневого звукоряду – *гексахорду*, котрий став взірцем для запам'ятовування мелодичної лінії та ліг в основі сольмізації. Цей гімн був молитвою монахів-співаків для запобігання хрипоті під час богослужіння. Таким чином, дану системи можна розглянути за наступною схемою та визначити аналоги, притаманні сучасній нотній системі:

Приклад 2.

Ut (Utqueantlaxis) – сучасна нота «До»

Re (Resonarefibris) – сучасна нота «Ре»

Mi (Mira gestorum) – сучасна нота «Мі»

Fa (Famulituorum) – сучасна нота «Фа»

Sol (Solve poluti) – сучасна нота «Соль»

La (La biireatum, Sancte Johannes) – сучасна нота «Ля»

Реформування нотної системи, розпочатої Гвідо д'Арецо полягало не лише в обґрунтуванні системи гексахорду, але й у впровадженні чотириохлінійної системи нотного, який став прототипом розвитку сучасної нотації у музичному мистецтві.

Започаткування чотирилінійної системи нотного запису сприяло виникненню так званої *квадратної нотації*, яка носила і іншу назву – *римська хоральна нотація*. Позначення, які використовувалися в невменому записі поступово втрачають свою актуальність та поступаються місцем квадратній нотації, яка стає основною у Франції та Англії й використовується для запису монодії у богослужіннях католиків латинського обряду (приклад 3).

1. **G** Ló-ri-a Pátri, et Fí-li-o, et Spi-ri-tu-i Sáncto. *

Sic-ut é-rat in princí-pi-o, et nunc, et semper, et in

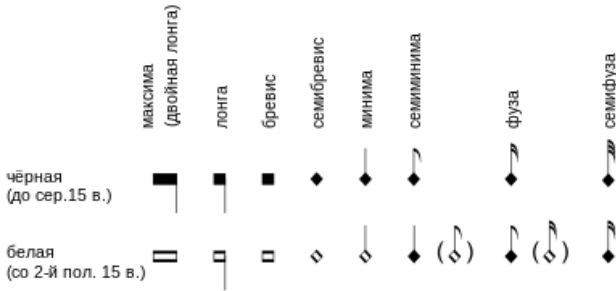
saecu-la saecu-ló-rum. A-men. or Eu o u a e.

or Eu o u a e.

Таким чином ми бачимо, що нова квадратна нотація дала можливість чітко фіксувати точну висоту звуків за допомогою квадратних позначень, розташованих на лініях та між ними. На той час дане відкриття було великим досягненням у музичному мистецтві. Але у цілому ця система ще не була досить досконалою, тому як не можна було точно відобразити ритмічну організацію звуків, що значно ускладнювало подальший розвиток музичного мистецтва.

Вирішенням даної проблеми була поява у Західній Європі *мензуральної нотації*, яка з'явилась приблизно у кінці XII та на початку XIII століть, та була обумовлена появою багатоголосного письма у релігійній музиці як у Франції так і за її межами. Виникнення нової системи нотного запису було революційним переворотом в області професійного музичного мистецтва. У цей період активно розвиваються не тільки релігійна музика (*григоріанський хорал*) але й побутові інструментальні музичні жанри (*пісні без слів та танці*).

Мензуральна нотація – система запису музичних звуків, яка використовувалися у 1250–1600 роках для позначення поліфонічної та монодійної музики. На відміну від попередніх нотацій, мензуральне нотування дозволяло фіксувати не тільки висоту звуку, але й відносну його тривалість у часі. Недоліки мензуральної нотації, як визначає у своїх дослідженнях Ю. В. Локарева, полягають лише у відсутності тактів та позначення темпу. Тактові риси у нотуванні з'явилися значно пізніше у XVI столітті [2, 95]. Мензуральна нотація XV століття визначалася за допомогою наступних позначень:

Система нотних знаків мензуральної нотації повністю складалася до XVI століття та відповідала музичним потребам суспільства. Але подальше ритмічне ускладнення мелодійної лінії, необхідність визначення темпу в композиторському тексті, особливо в контексті інструментальних творів зумовило виникнення та розвитку додаткових знаків, які б мали відповідати новим засобам музичної виразності. У процесі таких змін виникають передумови для подальшого удосконалення системи нотного запису. Результатом такого удосконалення була поява сучасної європейської системи нотації – *нотного письма*, яка остаточно склалася у XVII столітті. Визначними рисами нотного письма у даний період було використання нотного стану на базі основних п'яти ліній, які використовується і у наш час, відтак, система сучасної музичної нотації вдосконалюється і сьогодні. Так, виникають та розвиваються нові стильові напрями у інструментальному та вокальному мистецтві, зокрема: експресіонізм, імпресіонізм, неокласицизм, модернізм, авангард тощо. Ускладнення музичного репертуару сучасних композиторів все більше набуває суб'єктивного характеру та потребує впровадження нової професійної термінології, завдання якої полягає в обґрунтуванні та тлумаченні певного образного змісту музичного мистецтва та донесенню його до свідомості кожного індивіда та суспільства в цілому засобами нової, удосконаленої, більш сучасної музичної мови.

Формування системи нотного запису є необхідною передумовою еволюції світової музичної культури та людського суспільства зокрема. Музичне мистецтво являє собою одне з найуні-

кальніших проявів загальної світової культури, що базується на принципі синтетичної взаємодії учасників музично-виконавського процесу та слухацькою аудиторією за допомогою специфічної музичної мови. Отже, зміст такої музичної мови на усіх етапах розвитку людства у західноєвропейських країнах, зокрема у Франції, Англії та Італії потребував певного обґрунтування за допомогою спеціальних графічних схем – музичних нотацій. Починаючи ще з античних часів та закінчуючи проблемами розвитку музичного мистецтва в умовах сьогодення, ми бачимо, що людина на усіх етапах свого розвитку намагалася відтворити свій суб'єктивний світ, відображаючи його у відповідних образах та знаках, зміст яких реалізовується на основі матеріального втілення їх за допомогою засобів музичної виразності відображених у різноманітних системах нотного запису.

Література :

1. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста: навч. посіб. [для вищих муз. навч. закладів]. Київ: «Музична Україна», 1997. 240 с.
2. Локарева Ю. Теорія музики: питання методики (за вимогами кредитно-модульної системи): навч.-метод. посіб. [для студентів муз.-педаг. та мист. фак. пед. універ.]. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. 198 с.
3. Михайлишин О. Історія розвитку духових інструментів та виконавського мистецтва від витоків до кінця XVI століття. *Вісник Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка* / [за ред. В. Ф. Черкасова]. Кропивницький, 2017. Вип. 155. С. 146–150.
4. Пляченко Т. Методика роботи з музично-інструментальними колективами: навч.-метод. посіб. [для студ. мист. фак. пед. універ.]. Кіровоград: «Імекс – ЛТД», 2009. 232 с.